

ДО ПИТАННЯ ПРО СТРУКТУРУ ТА ЗМІСТ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ ВІР'ЯН ПРОТЕСТАНТСЬКИХ ДЕНОМІНАЦІЙ

Шпак Денис Олександрович

кандидат історичних наук, доцент

доцент кафедри педагогіки, психології та менеджменту освіти

Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

ORCID ID: 0000-0003-0545-6560

Researcher ID: KFB-7894-2024

У статті розглянуто питання структури та змісту її складових компонентів ціннісно-смыслової сфери християн, які належать до релігійних спільнот протестантського віросповідання. Показано, що ціннісно-смыслова сфера є центральною формацією психіки релігійної особистості, яка становить багаторівневу, ієрархічну й динамічну систему. У роботі в загальних рисах проаналізовано наукові погляди на варіанти структури ціннісно-смыслової сфери християн, подано загальну характеристику ключових ідей та цінностей протестантизму як однієї з провідних гілок християнства, а також теоретично розкрито загальні обриси ціннісно-смыслової сфери вірян-протестантів. Виокремлено універсальні цінності, що сформувались у межах протестантської конфесії та активно транслуються її адептами. Доведено, що ключова відмінність змісту ціннісно-смыслової сфери вірянина протестантського віросповідання від атеїстично налаштованої людини полягає в тім, що центром ціннісно-смыслової сфери вірянина, навколо якого вибудовується структурна ієрархія ціннісних настанов, є ключова для протестантизму ідея безсмертя. У статті показано, що структура ціннісно-смыслової сфери вірян-протестантів містить такі компоненти: індивідуальні особистісні смисли, мотиви, спрямованість, ціннісні орієнтації, смисложиттєві орієнтації. Кожен із цих структурних компонентів має своє змістовне наповнення, специфіка якого визначається протестантським віросповіданням. Також у роботі зазначено, що особистісні цінності можуть відігравати роль стабілізуючого фактору в психологічному здоров'ї, забезпечуючи підтримку в складних життєвих обставинах; впливати на психологічне благополуччя через формування стійкого світогляду, підвищення рівня стресостійкості та визначення способів упорядкування життєвих пріоритетів.

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, ціннісно-смыслова сфера особистості, релігійна особистість, психологічне здоров'я.

Shpak D. ON THE QUESTION OF THE STRUCTURE AND CONTENT OF THE VALUE-MEANING SPHERE OF PROTESTANT BELIEVERS

In this article, the author examines the issue of the structure and content of the value-meaning sphere of Christians who belong to religious communities of the Protestant faith. The author is convinced that the value-meaning sphere is the central formation of a religious person's psyche. This sphere is a multi-level, hierarchical and dynamic system. The article briefly analyzes scientific views on the options for the structure of the value-semantic sphere of Christians, and provides a general description of the key insight and values of Protestantism. In the article, the author highlighted universal values that were formed within the framework of the Protestant denomination and are actively transmitted by its adherents. The author proved that the difference between the content of the value-meaning sphere of a believer of the Protestant faith and an atheistic person is that the center of the value-meaning sphere of the believer; it is around it that the structural hierarchy of value guidelines is built, is the idea of immortality, which is key for Protestantism. These theoretical considerations shows that the structure of the value-meaning sphere of Protestant believers includes such components as individual personal meanings, motives, orientation, value orientations, meaningful life orientations. In this publication, the author also writes that personal values can play the role of a stabilizing factor in psychological health, providing support in difficult life circumstances; influence psychological well-being through the formation of a stable worldview, increasing the level of stress resistance.

Key words: values, value orientations, value-meaning sphere of personality, psychological health.

Вступ. У сучасних українських реаліях у новому світі постає проблематика впливу релігії на психологічне здоров'я суб'єкта духовного життя. Зважаючи на те, що християнство – це оазис світоглядних смислів та цінностей, а його вплив безпосередньо визначає духовно-моральний стан особистості, постає питання про те, чи може система особистісних цінностей, життєвих пріоритетів, світоглядних переконань, сформованих під впливом протестантизму як однієї з провідних форм християнства в сучасній Україні, бути детермінантою збереження психологічного здоров'я в умовах війни, які психологічні механізми цього явища та в чому полягатимуть конкретні психологічні ефекти впливу протестантських релігійних цінностей на душевний стан людини під час воєнних подій.

У контексті розширення сфери вивчення психологічного здоров'я звернення до ціннісних аспектів релігійної особистості відкриває нові перспективи для дослідження. Релігійність та духовність,

як складники ціннісної системи особистості, впливають на спосіб її життя, мислення, визначення життєвих пріоритетів та поведінку. Ціннісні переконання можуть відігравати роль стабілізуючого фактору в психологічному здоров'ї, забезпечуючи підтримку в складних життєвих обставинах; впливати на психологічне благополуччя через формування стійкого світогляду, підвищення рівня стресостійкості та визначення способів упорядкування життєвих пріоритетів.

Проблема цінностей і смислів особистості знаходить широке відображення в теоретичних та емпіричних дослідженнях, проте ми вважаємо, що, незважаючи на велику кількість досліджень, можна відзначити недостатність наукових уявлень як загалом, так і в частині окремих складників ціннісно-сислової сфери вірян-протестантів. Актуальність зазначених питань також визначається наявністю певного протистояння між сучасними соціальними умовами, що висувають особливі вимоги до формування системи ціннісних орієнтацій особистості, та недостатньою вивченістю психологічних факторів і механізмів розвитку системи ціннісних орієнтацій адептів протестантського віросповідання.

Психологічні аспекти ціннісно-сислової сфери особистості розглядалися в роботах І. Бех [1], М. Боришевського [2], О. Іванової [3], О. Климишина [4], Д. Місенг [5], М. Мудрак [6], Н. Павлик [7], Е. Помиткін [8] та інших. Поняття ціннісно-сислової сфери тісно пов'язане з поняттями ціннісних орієнтацій (Д. Місенг, Н. Пов'якель [9]), смисложиттєвих орієнтацій, мотиваційно-сислової сфери особистості, смисловими утвореннями (Н. Павлик, Е. Помиткін), особистісними сенсами (Д. Леонтьєв). Зазначені автори вбачають у ціннісному та духовному потенціалі особистості сутнісне співвідношення з категорією психологічного здоров'я.

На думку більшості науковців (І. Богачевська, Д. Леонтьєв, І. Кондратьєва, В. Любашенко, Е. Помиткін, А. Фурман та ін.), ціннісно-сислова сфера – центральне утворення особистості, її «ядро», що встановлює спрямованість життєдіяльності людини та визначає відношення «людина – світ». Саме цінності та смисли, що засвоюються індивідуальною свідомістю, є детермінантами, які лежать в основі вибору життєвого шляху та стратегій і які визначають поведінку людини [10].

Грунтовні дослідження особливостей ціннісно-сислової сфери вірян-протестантів здійснено переважно зарубіжними дослідниками – М. Грейвс [11], А. Грілі [12], А. Ерлі, К. Лі [13], М. Велч, Д. Лідж [14], Я. Мусек [15], Т. П'яцца, К. Глок [16], Р. Соренсен [17], що пояснюється тривалою традицією поширення протестантизму саме в країнах «класичного західного світу».

Метою статті є теоретичне розкриття, через аналітичний огляд деяких іноземних та вітчизняних психологічних досліджень структури ціннісно-сислової сфери релігійної особистості, загальних контурів ціннісно-сислової сфери вірян, які є членами християнських спільнот протестантських деномінацій.

Матеріали та методи. Логіка розкриття структури й змісту ціннісно-сислової сфери членів протестантських релігійних спільнот передбачає послідовний аналіз наявних у джерельній базі поглядів на варіанти структури ціннісно-сислової сфери особистості, обґрунтування місця та ролі духовних цінностей у загальній ієрархії особистісних цінностей, характеристику ключових ідей та цінностей протестантизму. У роботі використано: теоретичний аналіз, систематизацію та узагальнення наукової літератури з теми дослідження.

Результати. Ціннісно-сислова сфера релігійної особистості обов'язково містить пласт духовних цінностей, що будуються на ґрунті самотрансценденції людини в більш високі та глибокі площини людського буття, що виходять далеко за межі суто земного життя. Вони допомагають подолати надмірну фіксованість на собі та своїх потребах, знайти сенс життя в більш глобальних нематеріальних сферах, що не обмежуються індивідуальним життям та імпульсивними потягами й бажаннями. Можна стверджувати, що в разі домінування в структурі особистості духовних цінностей людина гостро усвідомлює минулість земного буття, відчуває зв'язок з трансцендентним світом, прагне вибудовувати своє життя так, щоб не втратити його, гостро усвідомлює масштабність Божого замислу щодо людства, вірить у своє високе призначення та боже походження. Реалізація прагнення до зв'язку з божественним початком досягається шляхом безперервного дотримання імперативів релігійного вчення, вираженого в заповідях. Саме вони окреслюють зміст справжніх духовних цінностей та чеснот – віра, надія, любов, розсудливість, помірність, врівноваженість, пріоритет Божої волі над людською волею тощо. У Біблії окреслено основи християнської етики через три основні елементи. Перший елемент містить універсальні християнські чесноти, як-от обережність, стриманість, чесність, мужність, прямодушність, істинність та відданість слову. Другий елемент стосується плодів, що їх дарує Святий Дух: віру, надію, любов (милосердя), радість, мир, терпеливість, лагідність. Третім елементом є десять Заповідей, де перші чотири належать до вшанування Бога, а наступні шість є захисниками миролюбних відносин між людьми, включно з повагою до батьків, заборонаю на вбивство, перелюбом, крадіжкою, неправдивими свідченнями проти ближнього, заздрістю та пожадливістю.

На тлі віри у вищий надприродний раціональний початок усього сущого, самозречення особистої волі на користь волі Творця неба і землі, відбувається розширення свідомості вірянина, який починає

мислити категоріями всесвіту та його глобальної долі, що дає змогу абстрагуватися від буденності, дріб'язкових справ та сфокусуватися на найбільш значущих сторонах людського життя. Така внутрішня метаморфоза змінює загальне світосприйняття людини, перевертає точку відліку для оцінки того, що відбувається навколо, формує етичне ставлення до оточення та світу загалом. Окреслені внутрішні метаморфози, що відбуваються з релігійною людиною, є квінтесенцією формування духовних цінностей та справедливим щодо вірян різних християнських конфесій.

Сутність духовних цінностей у структурі ціннісно-сислової сфери особистості І. Бех характеризує дещо поетично та метафорично. Автору належить досить деталізована характеристика феноменології духовних цінностей особистості. Операціоналізація категорії духовної цінності в працях І. Беха має такий вигляд: «Духовна цінність на індивідуальному рівні є надбанням особистості, що втілює високосмисловий етичний імператив, через власну безумовну значущість якого особистість виділяє, усвідомлює своє Я-духовне, а поведінкова сфера цього Я стає простором суспільно цінної життєдіяльності» [18, с. 9]. Дослідник також виокремив низку сутнісно-феноменологічних характеристик духовних цінностей:

- тісний зв'язок з вищими сенсами життя, що протистоять утилітарним життєвим цінностям;
- «розчищення» внутрішнього простору для більш значущих речей, що призводить до зменшення значущості дрібних життєвих справ;
- ціннісне упорядкування власного життя – у процесі вибудовування власного життя людина починає керуватися нематеріальними цінностями;
- віра, яка надає життю високого сенсу;
- уникнення тотальної зануреності в різні види зовнішньої діяльності;
- прагнення до самотності як індикатор глибокої внутрішньої роботи, у процесі якої відбувається становлення духовної орієнтації особистості.

Важливим у контексті розгляду духовних цінностей є класифікація християнських цінностей як їх найбільш повного виразу. Спробу створення такої класифікації зроблено Г. Пирогом – він розглядає християнські етичні основи у формі ієрархічно організованої системи цінностей [19]. Найвищою ланкою в цій розгалуженій християнській ієрархії цінностей є Бог, який представляється як абсолютне джерело та абсолютний предмет аксіологічних стосунків. У ядрі християнської моральної доктрини перебуває фігура Ісуса Христа. Бог і Ісус Христос формують суттєву єдність у свідомості вірянина, хоч і диференціюються за своїми ціннісними аспектами. Серед особливих духовних цінностей у межах християнського вчення виокремлюють християнські «цінності-цілі», що становлять ідеали, до яких прагне вірянин (Царство Небесне, вічне життя душі тощо). У християнській традиції сенс людського буття тлумачиться через кінцеву мету існування особи, що полягає в неухильній підготовці до духовного сполучення з Богом за межами земного життя. Наступну категорію релігійних цінностей становлять «цінності-засоби», які є інструментами для вірянина в досягненні вищої мети. Сюди входять релігійне переконання, церковні таїнства та ритуали, моральні якості, виховані церквою та інше. Завершальна категорія ціннісних концепцій охоплює реальні ціннісні взаємини, життєві цінності, кожен з яких християнська релігія інтерпретує на свій лад, надаючи їм певного значення.

На думку О. Пальчевської, оптимальна модель духовно значущих напрямів для вірян асоціюється з такими ключовими поняттями: «самоідентифікація» (усвідомлення власної ролі в здобутті спасіння), «глибинні корені» (уявлення про внутрішню духовну основу «зовнішньої» особи як елемента, що надає життю сенс), «непохитна любов» (переживання найвищої гармонії буття через зближення з Богом), «прагнення до істини» (як з'єднання з вищими силами), «простір вибору» (як можливість самостійного рішення), «стан істинності» (як сприйняття коректності обраного шляху). Послідовність цих ключових елементів у контексті цієї богословської теорії формує існування протестанта в його наступній значущій орієнтації, яка зосереджена на втіленні концепції спасіння: вірянину важливо, спираючись на основи реальності, робити вибір щодо актуальних викликів існування, керуючись глибокою вірою та злиттям з Христом. У фундаменті цих напрямів лежать такі ключові поняття: «простір вибору» (можливість визначення власної думки), «глибока любов» (відчуття єдності в злитті з «Божественним началом»), «відкритість серця» (сприйняття налаштованості на проявлення співчуття), «спільність існування» (усвідомлення себе не тільки в приватному, а й у ширшому контексті), «впевненість у спасінні» (почуття віри в здобуття спасіння) [20, с. 73].

Словенський науковець Я. Мусек вважає, що цінності багато в чому пов'язані з релігією. У більшості культур і суспільств релігія та цінності тісно взаємодіють з етикою, моральними принципами й чеснотами. Крім того, в очах багатьох людей релігійні переконання є фундаментальною основою та обґрунтуванням цінностей, етичних норм та моралі [21, с. 453]. Порівняно нещодавно цим автором проведено масштабне дослідження, мета якого полягала у формуванні повного уявлення про відмінності в ціннісних орієнтаціях між представниками семи основних релігій світу: буддизму, індуїзму, юдаїзму, ісламу, православ'я, протестантизму та католицизму. Дані, які аналізувалися дослідником були

запозичені із шостої хвилі Всесвітнього дослідження цінностей (WVS6, World Values Survey, 2015). Ураховувалися ціннісні орієнтації, виокремлені в межах теоретичної моделі цінностей Ш. Шварца [22]. Зокрема, у дослідженні Я. Мусека використано 5 груп цінностей: 1) цінності, що є репрезентативними для самотрансцендентності в моделі цінностей Ш. Шварца або аполонівських цінностей (за визначенням самого Я. Мусека): доброзичливість, універсалізм, конформізм, безпека та традиція; 2) цінності, що пов'язані, з одного боку, з автономією, секулярними та емансипативними цінностями, а з іншого – з релігійними цінностями. Цю групу цінностей можна інтерпретувати як релігійну або світську ціннісну орієнтацію; 3) третя група цінностей пов'язана із силою, стимуляцією, гедонізмом, досягненням і самоспрямуванням та може бути інтерпретована як низька або висока діонісійська ціннісна орієнтація відповідно до моделі цінностей Я. Мусека; 4) цінності дружби, дозволя, сім'ї в житті. Цю групу цінностей можна інтерпретувати як низьку або високу орієнтацію на афіліативні цінності; 5) в останню групу увійшли постматеріалістичні та емансипативні цінності, що можуть бути ідентифіковані як низька або висока емансипативна ціннісна орієнтація [23].

За кожною групою вірян різних конфесій Я. Мусеком отримано ціннісні профілі. У нашому випадку варто зупинитися тільки на тих цінностях, які притаманні вірянам-протестантам. Так, науковцем встановлено, що протестантській групі значною мірою притаманні діонісійські цінності (влада, стимуляція, гедонізм, досягнення, самоспрямованість) та афіліативні цінності (важливість друзів, дозволя та сім'ї). Автор також відмічає, що протестанти посідають досить збалансовану позицію між суто релігійними та світськими цінностями, посідаючи середню позицію між релігійними й нерелігійними групами. Встановлено, що протестантська група респондентів орієнтована на діонісійський та емансипативний рівень цінностей. Як бачимо, в особистісних цінностях протестантів добре відображаються ті загальнолюдські цінності, які транслюються протестантизмом як християнською релігійною течією. Необхідно зауважити, що вони лише дотично стосуються суто духовних цінностей у тому розумінні, яке було висвітлено раніше, а здебільшого зорієнтовані на світське життя. Адже добре відомо, що протестантизм принципово відрізняється від інших християнських конфесій, орієнтуючись на такі цінності, як індивідуалізм, ініціатива, відповідальність, впевненість у собі, організованість, зорієнтованість на конструктивне перетворення навколишнього світу, безумовний пріоритет праці та покращення навколишнього світу, активність у соціальному житті, кар'єрні звершення, матеріальний достаток.

Досить показовими в контексті нашого огляду є численні дослідження А. Грілі, присвячені релігійності особистості та її ціннісного ставлення до різних сторін життя. Дослідником емпіричним шляхом встановлено, що люди, які мають більш материнські, теплі образи Бога (Мати, Дружина, Коханець, Друг), більш імовірно підтримають соціальні питання та програми. Він також виявив, що ті, хто схильний зображати Бога материнським і теплим, також більш схильні підтримувати рівність жінок і чорношкірих та не схвалювати смертну кару. В інших дослідженнях А. Грілі показав, що протестанти, які мають більше материнських образів, особливо матері та подруги, займають більш ліберальні політичні та соціальні позиції. Крім того, результати свідчать про статистично значущий зв'язок між образом Бога та підтримкою хворих на СНІД. Ці результати вказують на те, що віряни-протестанти, які більш імовірно схвалюють милостивий образ Бога, менш схильні до стигматизації, виключення зі школи або дошлюбні тести на СНІД для хворих на СНІД. Він також виявив, що люди, які мають милостивий образ Бога, як правило, підтримують вирішення екологічних проблем [24]. Враховуючи наявність емпіричних даних на користь того, що в протестантській традиції Бог сприймається вірянами переважно як владна, сувора та каральна інстанція, стає зрозумілою можлива конфігурація їх ціннісних орієнтацій у питаннях сім'ї, громадянської рівності, політичних уподобань, ставлення до хворих, екологічних проблем тощо. Інші дослідження, що проводились у контексті проблематики, порушеної А. Грілі, дали подібні результати. Наприклад, Т. П'яцца і К. Глок виявили, що люди з образом Бога як гуманного та милостивого світового початку є прихильниками гендерної рівності [25]. Такі американські дослідники як М. Велч і Д. Лідж довели, що ті, в кого сформований образ Бога-судді (тобто як каральної та суворої інстанції), більш схильні займати консервативну позицію з різних дискусійних питань [26].

Наш аналіз був би неповним, якби ми, орієнтуючись виключно на особистісні цінності, що регламентують ставлення до себе, оточення, різних видів діяльності та світу, оминули ті цінності протестантів, що базуються на їхніх богословських уявленнях, продиктованих прийнятим ними протестантським ученням. На нашу думку, ключова відмінність змісту ціннісно-сислової сфери протестантів від атеїстично налаштованих людей полягає в тому, що центром ціннісно-сислової сфери вірянина, навколо якої вибудовується структурна ієрархія ціннісних настанов, є ключова до протестантизму ідея безсмертя. Цю думку досить детально обґрунтувала О. Пальчевська шляхом висвітлення екзистенційних цінностей вірян пізньопротестантських конфесій, детермінованих есхатологічним ученням (уявлення про кінець світу, посмертну долю душі та спасіння), розроблених у межах протестантського віросповідання.

За словами дослідниці, ідеться про систему смисложиттєвих орієнтацій вірян пізньопротестантських конфесій, у складі якої ідея спасіння грає роль системоутворювального чинника [27, с. 75].

Розвиваючи думку О. Пальчевської, зазначимо, що концепція порятунку та пов'язані з нею погляди на життєвий сенс, які характерні для пізніших прихильників протестантизму, на певному рівні асоціюються з богословськими вченнями представників сучасної ортодоксії, які, стикаючись з провалом ідей ліберального позитивізму після завершення Першої світової війни, намагалися реінтерпретувати есхатологічні уявлення. Сучасна ортодоксальність цієї течії впливає з добре знаних доктрин М. Лютера та Ж. Кальвіна, проте пропонує їм свіже розуміння. Згідно із цим новим баченням, людська гріховність виникає через розірвання зв'язку з Божеством, що унеможливорює вирішення актуальних проблем. Розв'язок бачиться в єдиному – усвідомленні ролі Бога як спасителя, заснованому на прийнятті ідеї Його «втілення». Так, ідеї сучасного протестантизму направляли вірянина до есхатологічного майбутнього або ж спасіння в житті після смерті. У таких обставинах життєві орієнтації в екзистенційному просторі особистості пов'язувалися переважно з такими екзистенціалами, як «замисел», «ініціатива», «очікування». Віра, що виходить із цих концептів, слугувала підтвердженням надприродних аспектів теперішнього та майбутнього. У межах зазначеної «діалектичної богослов'я» екзистенційно-життєві орієнтації будуть пов'язані з екзистенціалом «вибір» та спрямуванням на підготовку індивіда до усвідомлення й прийняття проповіданої вісті, що через це надає шанс на майбутнє оновлення життя.

Важливим є питання про стійкість ціннісних утворень ціннісно-сислової сфери вірян-протестантів. Висвітлюючи його, варто звернутися до дослідження, яке проведено американськими дослідниками Р. Соренсеном та С. Хейлзом. У його межах чотириста протестантських психологів, які пройшли навчання за світськими або релігійно орієнтованими програмами з клінічної психології, були порівняні щодо їхніх поглядів на етичні питання й використання релігійних втручань у клінічній практиці. Установлено, що релігійні психологи, які пройшли навчання за світськими програмами, були порівняно більш консервативними й більш схильні використовувати та цінувати релігійні техніки в психотерапії з релігійними або нерелігійними клієнтами, ніж релігійні психологи, навчені в релігійно афілійованих програмах [28]. З огляду на це дослідження, виникає низка важливих питань, що стосуються змісту та якості застосованих програм, індивідуально-психологічних особливостей досліджуваних психологів, їх професійної компетентності, світоглядних поглядів клієнтів, з якими довелось працювати досліджуваним психологам. З огляду на парадоксальний результат проведеного дослідження, виникають сумніви щодо контролю всіх додаткових змінних, які перераховані вище та які могли вплинути на вибір психотерапевтичних технік тими психологами, що взяли участь в експерименті. Якщо ж виходити з того, що згадане експериментальне дослідження проведено належним чином і, відповідно, його результати є цілком достовірними, то можна констатувати відкриття досить показової та цікавої закономірності щодо динаміки трансформації ціннісних настанов вірян-протестантів, яку можна ідентифікувати як ефект самозбереження духовно-релігійних цінностей, сформованих у межах протестантського віросповідання. Цей ефект полягає в активізації та закріпленні цих цінностей у внутрішньому плані їх носіїв, гострим усвідомленням їхньої важливості під впливом тих зовнішніх чинників, що намагаються відсунути їх на другий план, певним чином знецінити.

Здійснений аналіз представлених у джерельній базі уявлень про структуру ціннісно-сислової сфери особистості, а також відомостей про цінності, що плекаються в межах протестантського віросповідання, дав змогу впорядкувати уявлення про структуру та зміст ціннісно-сислової сфери вірян-протестантів (табл. 1).

Отже, структура ціннісно-сислової сфери особистості є сталим внутрішнім конструктом та характеризується єдиною будовою, незалежно від досвіду людини, а також її особистих, соціальних, політичних і релігійних переконань. Це, найімовірніше, загальний каркас та форма, за яким групуються змістовні ціннісно-сислові утворення.

Вона розкривається відповідно до теоретичних позицій науковців, які вивчають ціннісно-сислову сферу. Специфіку ціннісно-сислової сфери особистості, що відрізняє її від інших людей, становить конкретне змістовне наповнення відповідної сфери. Необхідно зробити основне підсумкове узагальнення, відповідно до якого специфічність ціннісно-сислової сфери вірян-протестантів проявляється на кожному рівні її структури, однак найбільш виразно та яскраво ця специфіка проявляється на рівні смисложиттєвих орієнтацій.

Висновки. Ціннісно-сислову сферу особистості як предмет наукового дослідження в психології представлено широким спектром підходів до аналізу співвідношення її основних компонентів – смислів та цінностей. Проблема цілісності ціннісно-сислової сфери розглядається в різних наукових школах психології як одна з ключових у вивченні становлення та розвитку духовності. Загалом, сьогодні більшість авторів розглядає цінності та смисли як взаємозумовлені особистісні динамічні утворення, психологічну природу яких пов'язано зі змістом цільових орієнтирів особистості.

Таблиця 1

Структура та зміст ціннісно-смислової сфери вірян-протестантів

Компоненти структури ціннісно-смислової сфери	Зміст компонента
Індивідуальні особистісні смисли	Розсудливість, автономія, внутрішня чистота, самотність, толерантність, терпіння, самоконтроль, самовідречення, самозабуття, врівноваженість, спокій, уникнення зайвої метушні, особиста відповідальність, ініціатива, організованість
Мотиви	Мотиви індивідуального спасіння, мотиви особистих заслуг перед Богом і Христом, прагнення до миру з іншими людьми, мотиви досягнення та соціальної активності
Спрямованість	Трансцендентна спрямованість, індивідуалістична спрямованість, спрямованість на діяльність
Ціннісні орієнтації	Віра, надія, любов, праця, благочинність, помірність, самостійність, свобода, справедливість, рівність, моральний абсолютизм та переважання консервативних цінностей при розгляді дискусійних питань. Ціннісні орієнтації характеризуються стійкістю та тенденцією до самозбереження
Смисложиттєві орієнтації	Бог, Христос, Небесне царство, спасіння, заповіді святого Письма, здобуття Божої благодаті, посмертне життя та безсмертя, усвідомлення та виконання своєї місії на земному шляху

Джерело: розроблено автором

На наше глибоке переконання, зрозуміти особливості ціннісно-смислової сфери вірян-протестантів можна тільки шляхом аналізу ключових ідей та цінностей, які транслюють у межах протестантської конфесії. В основі протестантизму лежить низка особливих цінностей, що виникли на основі протестантської інтерпретації новозавітного вчення. Тому в членів протестантських спільнот, які інтеріоризують такі цінності, формується унікальний стиль життя, ставлення до себе та світосприйняття, що визначають особливу конфігурацію та ступінь сформованості психічного здоров'я. Інтеріоризовані особистістю протестантські цінності можуть мати численні ефекти впливу на психологічні характеристики особистості, когнітивні, емоційні та мотиваційні складники її внутрішнього життя, що в підсумковому результаті забезпечують нервово-психічну стійкість до життєвих негараздів і труднощів, ефективну адаптацію до мінливих умов життя, безумовне прийняття будь-яких подій як невідповідних та корисних для духовного самовдосконалення.

У роботі виділено універсальні цінності, що сформувались у межах протестантської конфесії та активно транслюються її адептами, як-от працьовитість, відповідальність, духовне вдосконалення, економічна раціональність, самодисципліна та помірність, рівність та справедливість, соціальна активність, індивідуалізм. Ключова відмінність змісту ціннісно-смислової сфери протестантів від атеїстично налаштованого загалу полягає в тому, що центром ціннісно-смислової сфери вірянина, навколо якої вибудовується структурна ієрархія ціннісних настанов, є ключова для протестантизму ідея безсмертя. Структура ціннісно-смислової сфери вірян-протестантів містить такі компоненти: індивідуальні особистісні смисли, мотиви, спрямованість, ціннісні орієнтації, смисложиттєві орієнтації. Кожен із цих структурних компонентів має своє змістовне наповнення, специфіка якого визначається протестантським віросповіданням. Специфічність ціннісно-смислової сфери вірян-протестантів проявляється на кожному рівні її структури, однак найбільш виразно і яскраво ця специфіка проявляється на рівні смисложиттєвих орієнтацій.

Література:

1. Бех І. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Київ – Чернівці : Вид-во «Букрек», 2018. 320 с.
2. Боришевський М. Дорога до себе. Від основ суб'єктності до вершин духовності : монографія. Київ : Академвидав, 2010. 416 с.
3. Іванова О. І. Духовність особистості в контексті сучасного наукового знання про людину. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2013. Вип. 5. С. 111–118.
4. Климишин О. І. Психологія духовності особистості: християнсько-орієнтований підхід: монографія. Івано-Франківськ : Гостинець, 2010. 440 с.
5. Місенг Д. В. Вплив ціннісних орієнтацій на стиль життя особистості : дис... ... канд. психол. наук : 19.00.01. Київ, 2020. 286 с.
6. Мудрак М. А. Особливості психологічного підходу до вивчення системи цінностей особистості. *Наукова педагогічна думка: науково-методичний журнал*. 2014. № 1 (77). С. 195–199.
7. Павлик Н. В. Ціннісна детермінація морального становлення особистості в юнацькому віці : автореф. дис... ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2006. 26 с.
8. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості : монографія. Київ : Наш час, 2007. 280 с.
9. Пов'якель Н., Котлова Л. Ціннісні орієнтації у подоланні конфліктних форм поведінки студентів : монографія. Умань : Видавець О. О. Жовтий, 2011. 143 с.

10. Ryff C. D., Singer B. The Contours of Positive Human Health. *Psychological Inquiry*. 1998. Vol. 9, no. 1. P. 1–28. URL: https://doi.org/10.1207/s15327965pli0901_1 (date of access: 21.12.2024).
11. Graves M. Emergent Models for Moral AI Spirituality. *International Journal of Interactive Multimedia and Artificial Intelligence*. 2021. Vol. 7, no. 1. P. 7. URL: <https://doi.org/10.9781/ijimai.2021.08.002> (date of access: 21.12.2024).
12. Greeley A. Religion and Attitudes toward the Environment. *Journal for the Scientific Study of Religion*. 1993. Vol. 32, no. 1. P. 19. URL: <https://doi.org/10.2307/1386911> (date of access: 18.11.2024).
13. Lee C., Early A. Religiosity and Family Values: Correlates of God-Image in a Protestant Sample. *Journal of Psychology and Theology*. 2000. Vol. 28, no. 3. P. 229–239. URL: <https://doi.org/10.1177/009164710002800306> (date of access: 23.11.2024).
14. Welch M. R., Leege D. C. Religious Predictors of Catholic Parishioners' Sociopolitical Attitudes: Devotional Style, Closeness to God, Imagery, and Agentic/Communal Religious Identity. *Journal for the Scientific Study of Religion*. 1988. Vol. 27, no. 4. P. 536. URL: <https://doi.org/10.2307/1386948> (date of access: 03.12.2024).
15. Musek J. Nova psihološka teorija vrednot (The new psychological theory of values). Ljubljana : Institute of Personality Psychology and Educy, 2000. 356 p.
16. Piazza T., Glock C. Y. Images of God and the insocial meanings. Wuthnow R. (Ed.). The religious dimension. New York : The Academic Press, 1979. P. 69–91.
17. Sorenson R. L., Hales S. Comparing evangelical Protestant psychologists trained at secular versus religiously affiliated programs. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*. 2002. Vol. 39, no. 2. P. 163–170. URL: <https://doi.org/10.1037/0033-3204.39.2.163> (date of access: 10.11.2024).
18. Бех І. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Київ – Чернівці : Вид-во «Букрек», 2018. 320 с.
19. Пирог Г. В. Ціннісна природа релігії (аксіологічний аналіз християнства) : автореф. дис... на здобуття вченого ступеня канд. філософ. наук : 09.00.11 / Інститут філософії імені Г. С. Сковороди Національної Академії Наук України. Київ, 2005. 18 с.
20. Пальчевська О. Г. Екзистенційно-смісловиттєві орієнтації вірян пізньопротестантських конфесій : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.11 / Рівненський державний гуманітарний університет, 2016. 185 с.
21. Musek J. Values Related to the Religious Adherence. *Psihologijske Teme*. 2017. № 26 (2). P. 451–480. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/272454> (date of access: 12.11.2024).
22. Schwartz S. H. Studying Values: Personal Adventure, Future Directions. *Journal of Cross-Cultural Psychology*. 2011. Vol. 42, no. 2. P. 307–319. URL: <https://doi.org/10.1177/0022022110396925> (date of access: 14.12.2024).
23. Musek J. Values Related to the Religious Adherence. *Psihologijske Teme*. 2017. № 26 (2). P. 451–480. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/272454> (date of access: 12.11.2024).
24. Greeley A. Religion and Attitudes toward the Environment. *Journal for the Scientific Study of Religion*. 1993. Vol. 32, no. 1. P. 19. URL: <https://doi.org/10.2307/1386911> (date of access: 18.11.2024).
25. Piazza T., Glock C. Y. Images of God and the insocial meanings. Wuthnow R. (Ed.). The religious dimension. New York : The Academic Press, 1979. P. 69–91.
26. Welch M. R., Leege D. C. Religious Predictors of Catholic Parishioners' Sociopolitical Attitudes: Devotional Style, Closeness to God, Imagery, and Agentic/Communal Religious Identity. *Journal for the Scientific Study of Religion*. 1988. Vol. 27, no. 4. P. 536. URL: <https://doi.org/10.2307/1386948> (date of access: 03.12.2024).
27. Пальчевська О. Г. Екзистенційно-смісловиттєві орієнтації вірян пізньопротестантських конфесій : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.11 / Рівненський державний гуманітарний університет, 2016. 185 с.
28. Sorenson R. L., Hales S. Comparing evangelical Protestant psychologists trained at secular versus religiously affiliated programs. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*. 2002. Vol. 39, no. 2. P. 163–170. URL: <https://doi.org/10.1037/0033-3204.39.2.163> (date of access: 10.11.2024).

References:

1. Bekh, I. (2018). *Osobystist na shliakhu do dukhovnykh tsinnosti* [Personality on the path to spiritual values]. Kyiv-Chernivtsi : Vydavnytstvo «Bukrek» [in Ukrainian].
2. Boryshevskyi, M. (2010). *Doroha do sebe. Vid osnov subiektnosti do vershyn dukhovnosti* [The Road to Yourself. From the Foundations of Subjectivity to the Peaks of Spirituality]. Kyiv : Vydavnytstvo Akademvydav [in Ukrainian].
3. Ivanova, O.I. (2013). *Dukhovnist osobystosti v konteksti suchasnoho naukovoho znannia pro liudynu* [Spirituality of the individual in the context of modern scientific knowledge about man]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*, 5, 111–118 [in Ukrainian].
4. Klymyshyn, O.I. (2010). *Psykhologhiia dukhovnosti osobystosti: khrystyiansko-orientovanyi pidkhid* [Psychology of personal spirituality: a Christian-oriented approach]. Ivano-Frankivsk : Hostynets [in Ukrainian].
5. Misenh, D. V. (2020). *Vplyv tsinnisnykh oriantatsii na styl zhyttia osobystosti* [The influence of value orientations on a person's lifestyle]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
6. Mudrak, M. A. (2014). *Osoblyvosti psykhologichnoho pidkhodu do vyvchennia systemy tsinnosti osobystosti* [Features of the psychological approach to studying the value system of an individual]. *Naukova pedahohichna dumka: nauково-методичний журнал*, 1(77), 195–199 [in Ukrainian].
7. Pavlyk, N. V. (2006). *Tsinnisna determinatsiia moralnoho stanovlennia osobystosti v yunatskomu vitsi* [Value determination of the moral formation of a person in adolescence]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
8. Pomytkin, E. O. (2007). *Psykhologhiia dukhovnoho rozvytku osobystosti* [Psychology of spiritual development of the individual]. Kyiv : Nash chas [in Ukrainian].
9. Poviakel, N., & Kotlova, L. (2011). *Tsinnisni oriantatsii u podolanni konfliktnykh form povedinky studentiv* [Value orientations in overcoming conflict forms of student behavior]. Uman : Vydavets O. O. Zhovtyi [in Ukrainian].
10. Ryff, C. D. (1998). The contours of positive human health. *Psychological Inquiry*, 9, 1–28 Retrieved from https://doi.org/10.1207/s15327965pli0901_1 [in English].
11. Graves, M. (2021). Emergent Models for Moral AI Spirituality. *International Journal of Interactive Multimedia and Artificial Intelligence*, 7, no. 1, 7. Retrieved from <https://doi.org/10.9781/ijimai.2021.08.002> [in English].

12. Greeley, A. (1993) Religion and Attitudes toward the Environment. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 32(1), 19–28. Retrieved from <https://doi.org/10.2307/1386911> [in English].
13. Lee C., Early A. (2000). Religiosity and family values: Correlates of god-image in a protestant sample. *Journal of Psychology and Theology*, 28(3), 229–239. Retrieved from <https://doi.org/10.1177/009164710002800306> [in English].
14. Welch, M. R., & Leege, D. C. (1988). Religious predictors of Catholic parishioners' sociopolitical attitudes: Devotional style, closeness to God, imagery, and agentic/communal religious identity. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 27(4), 536–552. Retrieved from <https://doi.org/10.2307/1386948> [in English].
15. Musek, J. (2000). *Nova psihološka teorija vrednot (The new psychological theory of values)*. Ljubljana : Institute of Personality Psychology and Educy [in English].
16. Piazza, T., & Glock, C. Y. (1979). *Images of God and the insocial meanings*. Wuthnow R. (Ed.). *The religious dimension*. New York : The Academic Press, 69–91 [in English].
17. Sorenson, R. L., & Hales, S. (2002). Comparing evangelical Protestant psychologists trained at secular versus religiously affiliated programs. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 39, no.2, 163–170. Retrieved from URL: <https://doi.org/10.1037/0033-3204.39.2.163> [in English].
18. Bekh, I. (2018). *Osobystist na shliakhu do dukhovnykh tsinnostei [Personality on the path to spiritual values]*. Kyiv-Chernivtsi : Vydavnytstvo «Bukrek» [in Ukrainian].
19. Pyroh, H. V. (2005). Tsinnisna pryroda relihii (aksiolohichnyi analiz khrystyanstva) [The value nature of religion (axiological analysis of Christianity)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
20. Palchevska, O. H. (2016). Ekzystentsiino-smyslozhyttievi oriantatsii viruiuchykh piznoprotestantskykh konfesii [Existential and meaningful life orientations of believers of late Protestant denominations]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Rivne [in Ukrainian].
21. Musek, J. (2017). Values Related to the Religious Adherence. *Psihologijske Teme*, 26(2), 451–480. Retrieved from <https://hrcak.srce.hr/file/272454> [in English].
22. Schwartz, S. H. (2011). Studying Values: Personal Adventure, Future Directions. *Journal of Cross-cultural Psychology*, 42, 307–319. Retrieved from URL: <https://doi.org/10.1177/0022022110396925> [in English].
23. Musek, J. (2017). Values Related to the Religious Adherence. *Psihologijske Teme*, 26(2), 451–480. Retrieved from <https://hrcak.srce.hr/file/272454> [in English].
24. Greeley, A. (1993) Religion and Attitudes toward the Environment. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 32(1), 19–28. Retrieved from <https://doi.org/10.2307/1386911> [in English].
25. Piazza, T., Glock, C. Y. (1979). *Images of God and the insocial meanings*. Wuthnow R. (Ed.). *The religious dimension*. New York : The Academic Press, 69–91 [in English].
26. Welch, M. R., & Leege, D. C. (1988). Religious predictors of Catholic Parishioners' socio political attitudes: Devotional style, closeness to God, imagery, and agentic / communal religious identity. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 27(4), 536–552. Retrieved from <https://doi.org/10.2307/1386948> [in English].
27. Palchevska, O. H. (2016). *Ekzystentsiino-smyslozhyttievi oriantatsii viruiuchykh piznoprotestantskykh konfesii [Existential and meaningful life orientations of believers of late Protestant denominations]*. *Extended abstract of candidate's thesis*. Rivne [in Ukrainian].
28. Sorenson, R. L., Hales, S. (2002). Comparing evangelical Protestant psychologists trained at secular versus religiously affiliated programs. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 39, 2, 163–170. Retrieved from <https://doi.org/10.1037/0033-3204.39.2.163> [in English].

Статтю прийнято до публікації 25.03.25